

Uvajanje zastopnikov pravic oseb na področju duševnega zdravja

Urek Mojca

2012

Zagovorništvo

- Temeljna vloga zagovorništva je:
 - zastopanje interesov, želja, glasu ljudi,
 - zagotavljanje polnopravnosti in
 - nadomeščanje primanjkljajev moči in vpliva tistih posameznikov, katerih moč je šibka ali neenakovredno zastopana v primerjavi z drugimi člani družbe.
- Je tudi strokovna drža, metoda, etična naravnost, ki upošteva perspektivo možnosti in si prizadeva za krepitev družbenega položaja in osebne moči in vpliva posameznika.

Zagovorništvo na področju duševnega zdravja

- Na področju duševnega zdravja opozarja predvsem na izgubo pogodbene moči ljudi v vsakdanjem in institucionalnem življenju.
- Ljudje zaradi duševnih stisk ali stanj ali v času kriz, prav zaradi ranljivosti in izpostavljenosti v takšnih obdobjih, pogosto potrebujejo nekoga, ki mu lahko zaupajo in ki bo ščitil njegove interese in pravice. Zagovornik je pogostokrat edina oseba, ki je vsestransko na njegovi strani.
- Poskuša doseči, da se udejanji tisto, kar osebi legitimno pripada, posreduje želje in potrebe osebju v službah duševnega zdravja kot tudi sorodnikom, delodajalcem, sosedom, mimoidečim in vsem, ki so tako ali drugače vpeti v življenje tega človeka, z drugimi besedami, človeku pomaga, da si ponovno pridobi moč in vpliv nad lastnim življenjem.

Profesionalno zagovorništvo

- Ko nekomu odvzamemo svobodo gibanja, ki je človekova ustavna pravica, na temelju njegove pravice do zdravljenja, pomoči in podpore, v postopkih formalnih obravnav laično zagovorništvo ne zadošča.
- V svetu se je prav zato uveljavil profesionalen profil zagovornika, ki mu država podeli mandat za zaščito pravic in interesov ljudi (na primer bolniško zagovorništvo v Avstriji, institut neodvisnega statutarnega zagovornika za področje duševnega zdravja v Angliji, sistem osebnega ombudsmana za psihiatrične paciente na Švedskem idr.).

Zastopnik pravic oseb na področju duševnega zdravja

- Zakon o duševnem zdravju (*Ur. l. RS, 77/2008*) je med drugimi novimi profili uvedel tudi profil zastopnika oz. zastopnice pravic oseb na področju duševnega zdravja.
- S tem se je odmaknil od dosedanje rabe izraza zagovornik (zagovorništvo), kot smo angleški termin »*advocate* oz. *advocacy*« prevajali do tedaj in kot se je v zadnjih petnajstih letih uveljavil v slovenskem prostoru na različnih področjih varovanja človekovih pravic.
- Zastopnik = statutory advocate (IMHA)
- Obveljal je predlog zakona, ki je precej omejil vlogo zastopnika, iz širše zagovorniške vloge na vlogo “pooblaščanca” in “inšpektorja”.

Kje deluje

- Zastopnik deluje na
 - oddelku pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice,
 - varovanem oddelku socialnovarstvenega zavoda in
 - v nadzorovani obravnavi, kjer je ljudem omejena ustavna pravica do gibanja.
- Ob sprejemu mora osebje vsakogar poučiti o pravici do zastopnika in mu/ji izročiti seznam imenovanih zastopnikov, s katerega si lahko izbere svojega zastopnika, če želi.
- Če je oseba mladoletna ali ji je odvzeta poslovna sposobnost, zastopnika zanjo lahko pooblasti njen zakoniti zastopnik.

- Zastopnik lahko zastopanca na oddelku obišče kadarkoli v vseh prostorih, v katerih se izvaja zdravljenje oziroma obravnava.
- Bolnišnica oziroma zavod mora zagotoviti prostor za njegovo nemoteno delo.
- Na prvem srečanju se podpiše pisno pooblastilo in se dogovorita o načinu in vsebini sodelovanja.

Kaj dela

- Zastopnik lahko človeku ZLASTI pomaga (12.člen),
 - če mu osebje krši ustavno zagotovljene človekove pravice in svoboščine ter človekovo dostojanstvo.
 - posebej pa še:
 - pravico do dopisovanja in uporabo elektronske pošte, pravico do pošiljanja in sprejemanja pošilk, pravico do sprejemanja obiskov, pravico do uporabe telefona, pravico do gibanja in pravice do zastopnika (12. člen).
 - Preverjal pa naj bi tudi, ali se za osebo vodi evidenca o omejevanju pravic oseb iz 12. člena, saj je omejitev pravic iz prejšnjega člena, razen pravice do zastopnika, dopustna (s sklepom sodišča).
 - Prav tako lahko zastopnik preverja evidenci o uporabi posebnih varovalnih ukrepov (telesno oviranje s pasovi in omejitev gibanja znotraj enega prostora) in posebnih metod zdravljenja (zdravljenje z elektrokonvulzivno terapijo, hormonsko zdravljenje, uporaba psihotropnih zdravil v vrednostih, ki presegajo največji predpisani odmerki) (24. člen).
 - Prisoten naj bi bil na zaslišanju osebe, ki je bila zadržana na zdravljenju brez privolitve (ni jasno, zaenkrat samo sodišče v Celju upošteva).

Kaj še?

- Sodeluje lahko pri pripravi predloga načrta nadzorovane obravnave.
- Lahko človeku pomaga pojasniti postopek sprejema brez privolitve.
- Pomaga mu lahko komunicirati z odvetnikom, ki ga je postavilo sodišče.
- V pomoč mu je lahko pri sporazumevanju z osebjem na oddelku, lahko ga spremlja in podpira pri pogovorih z osebjem in drugo.
- Na njegovo izrecno željo lahko pogovore o tem opravi tudi sam, brez navzočnosti zastopanca.

- Lahko sodeluje z zastopnikom pacientovih pravic v primeru kršitev pravic iz zakona o pacientovih pravicah.
- Lahko ga pouči, kako se lahko pritožite na sklep sodišča pri uveljavljanju pravic, ki jih imate na oddelku in v nadzorovani obravnavi.
- Lahko mu pomaga dobiti informacije o možnostih podpore v skupnosti po odpustu iz bolnišnice.
- Pri zagotavljanju spoštovanja vaših pravic lahko na njegovo izrecno željo sodeluje tudi s svojci ali zakonitim zastopnikom, če ga ima.

- **Pravica do dopisovanja, pošiljanja in sprejemanja pošiljk (19. čl.)**

- vsa pošta je utečena, vključno s pošiljkami (hrana, denar, perilo, knjige idr) , nadzor takrat, če je ogrožena varnost osebe , drugih itn
- pravico do sprejemanja pošte od državnih organov, lokalnih skupnosti, nosilcev javnih pooblastil in se *obračati nanje z vlogami za varstvo svojih pravic in pravnih v zaprtih kuvertah* (v času zdravljenja v PB ali v času obravnave v SVZ)

Pravice ljudi na zaprtih oddelkih – podrobneje
(12. člen)

- **Pravica do sprejemanja obiskov (21. čl)**
 - v skladu s hišnim redom PB, SVZ
 - najmanj 2x tedensko najbližje in druge
 - v primernih prostorih
 - se prekinejo, če slabo vpliva na osebo, moti druge, ogrožena varnost osebe, drugih ali PB, SVZ.
- **Pravica do uporabe telefona (20. čl.)**
 - se omogoča, a stroške krije oseba sama

- **Pravica do gibanja (22. čl.)**
 - na oddelku pod posebnim nadzorom, v varovanem oddelku, v nadzorovani obravnavi
- **Pravica do zastopnika (23 in 24. čl.; lista zastopnikov na vidnem mestu)**
- Omenjene pravice se lahko po ZDZdr omejijo na predlog direktorja PB, SVZ v dveh dnevih od prejema predloga s sklepom odloči sodišče (nepravdni postopek).
- Sklep se vroči tudi zastopniku.

- Hospitalizacija brez privolitve osebe!
- Na podlagi napotnice izbranega osebnega zdravnika, psihiatra ali drugega zdravnika, ki je osebo pregledal
- Napotnica ne sme biti starejša od 3 dni, priloži se poročilo o zdravstvene stanju osebe in navedejo razlogi o nujnosti sprejema
- Sprejemni zdravnik mora v 4 urah obvestiti o pridržanju: direktorja, najbližjo osebo, zastopnika, zakonitega zastopnika.
- Direktor takoj obvesti sodišče – ta pa izda sklep v 1 dnevu (postavi izvedenca in odvetnika ter osebo pouči o njenih pravicah)
- **Sodišče osebo zasliši v 1 dnevu** od izdaje sklepa na oddelku in jo zasliši v prisotnosti odvetnika, zastopnika in izvedenca. V 3 dneh po obisku pa izda sklep (zadržanje, odpust, sprejem v varovani oddelek SVZ ali NO)

Varstvo pravic osebe v nujnih primerih

- Informira, svetuje in daje konkretne usmeritve za uveljavljanje pravic iz 12. člena
- Preverja , če se spoštujejo njene človekove pravic, temeljnih svoboščin, njene osebnosti, dostojanstva ter duševne in telesne celovitosti
- Preverja , če se vodi:
- **1. evidenca o omejevanju pravic (99. člen)**
 - vsebovala naziv PB, SVZ
 - osebno ime, EMŠO, šifro osebe, ki ji je bil izdan sklep o omejitvi pravic
 - navedba pravice, ki je bila omejena, razlog omejitve, čas trajanja omejitve

Naloge zastopnika pod ZDZdr (23. in 24. čl.)

- **2. evidenca o uporabi posebnih varovalnih ukrepov (PVU) :**

- se uporabljajo v oddelkih pod nadzorom in posebnih varovanih oddelkih
- **ti pa so:**
- telesno oviranje s pasovi in omejitev gibanja znotraj enega prostora (razlogi, tako kot v nujnih primerih hospitalizacija)
- telesno oviranje s pasovi do največ - 4 ure, omejitev gibanja znotraj enega prostora - 12 ur)
- O uvedbi posebnega varovalnega ukrepa mora zdravnik v najkasneje 12 urah obvestiti direktorja, najbližjo osebo, odvetnika in zastopnika.
- Evidenca, ki jo morajo izvajalci tega ukrepa voditi vsebuje : razlog, namen, trajanje, nadzor (enako kot prej)

- **3. evidenca o posebnih metodah zdravljenja (100 čl.)**
- PMZ (2 - 11.čl.):
- elektrokonvulzivna terapija,
- hormonsko zdravljenje
- psihotropna zdravila. O njih odloča zdravniški konzilij (3 psihiatri, eden ni zaposlen v obstoječi PB, ni nikdar zdravil osebe)
- Za izvedbo je potrebna:
 - pisna privolitev osebe ali skrbnika,
 - podano neodvisno mnenje o potrebnosti zdravljenja
 - Ni drugih učinkovitih metod itn

Kako zastopnik ukrepa

- Zastopnik lahko osebo obišče med izvajanjem posebnega varovalnega ukrepa.
- Lahko predlaga upravni nadzor nad odreditvijo in izvedbo posebnega varovalnega ukrepa in nad izvedbo posebnih metod zdravljenja.
- V primeru uporabe psihotropnih zdravil v vrednostih, ki presegajo najvišji predpisani odmerek, pa ima možnost predlagati strokovni nadzor.

Zastopnik ne more odločati o obravnavi, Zmeraj pa zagovarja interese zastopanca.

Načela dela

- Brezplačnost.
- Upošteva voljo zastopanca ter varuje vaše pravice, interese in koristi.
- Narediti mora vse, kar je v njegovi moči, da se upošteva zorni kot zastopanca in da se sliši njegov glas (pri tem ga spodbuja, da se zavzame zase, ko pa to ni mogoče, konsistentno in po njegovem pooblastilu posreduje njegov pogled, stališča in želje ustanovi)
- Je neodvisen (pri nas le delno; saj je precej zastopnikov zaposlenih v psihiatričnih bolnišnicah, čeprav so organizirani tako, da niso imenovani v svoji ustanovi).
- Priskrbi celovite, necenzurirane informacije in nepristransko predstavi vse možnosti, ki jih ima zastopanec.
- Vključi se, kolikor oseba sama želi.
- Kadar nastopa v imenu, ne sme storiti ali reči ničesar, kar se nista poprej dogovorila.
- Brez dovoljenja se o zastopancu ne sme pogovarjati z drugimi.
- Ureja lahko samo tisto, kar mu zastopanec naroči in za kar ga je pisno pooblastili.
- Zaupnost podatkov.